

Ecclesia dei adflicta?

I

Kardinal Joseph Ratzinger je že leta 1996 s sebi lastno iskrenostjo Petru Seewaldu potožil: *Kdor se danes zavzema za ohranitev stare liturgije ali se je udeležuje, je obravnavan kot gobavec. Tukaj se neha vsaka toleranca. Če sa takega v celotni zgodovini Cerkve še ni bilo, s tem zavračamo vso preteklost Cerkve.* Da se ni zmotil, se je lahko prepričal kot papež, ko se je nanj tako ob liberalizaciji uporabe starega obreda kot ob preklicu izobčenja štirih tradicionalističnih škofov vsul plaz kritik. Le malokateri pontifeks po reformaciji je bil deležen toliko posmeha znotraj in zunaj Cerkve kot ravno Benedikt XVI. zaradi svoje domnevne naklonjenosti osovraženim zagovornikom tridentinske liturgije. Še zdaj mi zvenijo v ušesih vse izrečene in zapisane opazke o "profesorčku" na papeškem prestolu, ki nima pametnejšega dela, kot da brska po starinah. In čeprav sem nekoč že zapisal¹ in še vedno menim, da je za katoliško skupnost samo dobro, če njen zemeljski poglavar prenese kaj kritike na svoj račun in se zaradi nje nič ne sesuje, ni vendarle nič manj presenetljiv dejanski konec vsake tolerantnosti prav ob obravnavanem v bistvu obrobni vprašanju in prav ob tej še obrobnejši skupini katoliških vernikov.

Še mnogo obrobnejša se morata oba – vprašanje in z njim povezana skupina – zdeti slovenskemu katoličanu. Besede novoimenovanega predsednika papeškega sveta za pospeševanje edinosti med kristjani, nekdanjega baselskega škofa Kurta Kocha, češ da "ne smemo prezreti nezanemarljivega števila tradicionalno naravnanih ali kar tradicionalističnih udov Cerkve, ki se čutijo doma v tri-

dentinski maši", morajo pri nas odmevati kot glas z drugega planeta. Cerkev na Slovenskem je pač nemara še bolj kot druge krajevne cerkve v tradicionalno katoliških deželah skoraj popolnoma imuna na čare predkoncilskega bogoslužja. Tudi ni nobenega dvoma, da je velika večina slovenskih katoličanov liturgično reformo zadnjega koncila sprejela kot odrešilni korak, kot uresničitev že dolgo gonenih pričakovanj. Kar ni zgolj posledica pionirske vloge Slovencev v liturgičnem gibanju 20. stoletja in tako rekoč avantgardnih uspehov pri uvajanju domačega jezika v obredje, o čemer piše Silvester Fabijan tudi v pričujoči številki *Tretjega dne*, marveč sočasno dolge tradicije prizadevanj za pripustitev v bogoslužje sicer komaj kaj bolj od latinščine razumljivega "domačega jezika" svetih bratov.² Pa kljub temu je Benediktov *Summorum pontificum* zdramil celo do znotrajcerkvenega dogajanja pregovorno indiferentno slovensko nekatoliško sceno.³ Ker domnevam, da za glavnino na njej zadnji stik s katoliškim bogoslužjem predstavlja kakšna stara mama, sicer nisem čisto dobro razumel njihovega nenadnega razburjenja nad (domnevno) ponovno ekspanzijo latinščine v cerkvi, saj so bili do *Summorum pontificum* bržčas itak prepričani, da maše še vedno potekajo v tem častivrednem jeziku. Poleg navedenega latinščina kajpak sploh ni bistvena *differentia specifica* tridentinske maše. Ampak tukaj imajo težave že katoliški nedeljniki.

Zato bo verjetno marsikdo povzdignil glas, zakaj je sploh potrebno (sicer zgolj na papirju) obujati spečega zmaja, če ga po nepotrebnem obuja Benedikt XVI. Ali ne damo s tem, ko govorimo o tradicionalizmu

in o tridentinski liturgiji, zgolj netiva strahovom iz preteklosti, po katerih so se pri nas sline tako ali tako cedile samo enemu ali dvehma hudo postarnima duhovnikoma in se jim v novejšem času cedijo samo enemu ali dvehma bogoslovcema, ki se preveč sprehajata po Youtubeu, namesto da bi s skavti kurila taborni ogenj?

Gotovo takšni očitki niso brez slehernega temelja. A moje trdno prepričanje je, da ima tudi še tako neznatna manjšina, kot so v današnji katoliški skupnosti tradicionalisti, pravico, da se je vsaj ovemo. Da je vsaj ne zamenjujemo s starokatoličani iz docela druge zgodbe. In da hkrati s tem, kakor si upravičeno želi Benedikt XVI., cenimo bogato liturgično dediščino minulosti, brez katere nam bo marsikatera poteza katoliške kulture popolnoma nepojmljiva.

II

Četudi za človeka, ki od malega pozna le pokoncilski obred, srečanje s tridentinskim predstavlja vstop v tako rekoč popolnoma neznan svet – kljub zaklinjanju z različnih strani, da gre v bistvu za isto stvar – si je moč predstavljati, kakšna zareza je bila liturgična reforma drugega vatikanskega koncila za tedanji katoliški svet. Mislim, da nič ne pretiravam, če jo razglasim vsaj za najpomembnejšo vidno spremembo v Cerkvi v novem veku.

Glede na to jo lahko šteujemo za uspešen in hkrati izjemno hitro v celoti uveljavljen projekt,⁴ ki je pravzaprav povzročil prej malo kot veliko odpora. Temu je zagotovo botrovalo vsesplošno prepričanje – ki ga je delil celo nadškof Lefebvre – da so vsaj do določene mere spremembe v liturgiji nujne. Končno jim je pot s svojimi spremembami v liturgiji velikega tedna in s svojo nameravano, a še neizpeljano poenostavitvijo rubrik (slednjo je leta 1960 izvedel Janez XXIII.) pripravljal že Pij XII. Prav krčenje godov, praz-

nikov in osmin ter posledično postopno odstranjevanje prenakopičenih mašnih prošenj je bil kažipot tudi za *Sacrosanctum Concilium* in pokoncilski obred. Svojevrstna zgodovinska ironija je zato, da očitno vse bolj ikonični status dobiva prav izdaja misala Janeza XXIII. iz leta 1962, ki ni bila mišljena kot nič drugega kot zgolj prehodna različica (kakor so pokazale že značilne spremembe iz let 1965 in 1967, ki so med drugim k oltarju pripustile ljudske jezike).

Če je relativna neproblematičnost prehoda s starega na novi obred (oziroma po terminologiji *Summorum pontificum* s starejše na novejšo obliko istega obreda) celo nekako presenetljiva, ni presenetljivo, kje se je najprej pojavil "organiziran" odpor zoper njega. Vse do danes je značilna precej večja zasidranost tridentinske maše v večinsko protestantskih ali versko mešanih okoljih. Od westminstrskega nadškofa Heenana izvira tista misel, izrečena ob Bugninijevem ne preveč uspešnem prvem eksperimentu z novim redom maše v Sikstinski kapeli 1967, da so doslej naše cerkve obiskovali tudi možje, po novem pa bomo imeli v njih le otroke in ženske. In iz angleške katoliške skupnosti je – ob podpori mnogih nekatoličanov, tudi dveh anglikanskih škofov – po uveljavitvi sprememb ob koncu leta 1969 kmalu prišla prva uradna prošnja za ohranitev starega obredja. Ker je bila med podpisniki peticije Pavlu VI. Iz leta 1971 tudi Agatha Christie, se je dovoljenja, da smejo angleški in valižanski škofje še naprej dovoljevati mašo po starem, prijel ime *indult Agathe Christie*. Prej je širša prepustitev ljudskih jezikov v bogoslužje sicer že sprožila ustanovitev nekaterih organizacij za ohranjanje liturgije v latinščini, denimo organizacije *Una Voce*. Angleški katoličani so imeli zaradi hude "protipapistične" in protirimske gonje v poreformacijskem času pač posebej veliko razlogov za vztrajanje pri bogoslužju v latinščini.

Dovoljenje Pavla VI. Iz leta 1971 je na neki način napovedalo razvoj v osemdesetih letih in morda bi kaj podobnega Benediktovemu *motu proprio* izšlo bistveno prej, če ne bi tridentinska maša hočeš nočeš postala simbol odpora proti drugemu vatikanskemu koncilu v celoti ali vsaj v njegovih pomembnih segmentih.

III

V tem smislu je bil za tradicionalistično gibanje sočasno blagoslov in prekletstvo znameniti nadškof Marcel Lefebvre, ustanovitelj proslule Bratovščine svetega Pija X. (FSSPX).⁵ Blagoslov, ker je bil kot nekdanji dakarski nadškof, pozneje škof v Tullu in vrhovni predstojnik kongregacije spiritancev ter kot prekaljeni delavec v misijonih gotovo najuglednejša cerkvena osebnost, ki mu je v sedemdesetih letih, ko je s precej zelotstva potekalo ne vedno posrečeno slovo od tradicije, včasih izraženo v pravem ikonoklazmu,⁶ izrazila podporo in se celo postavila na njegovo čelo. Prekletstvo, ker ga je obložil s še do danes "neodplačano" hipoteko, ko se je frontalno postavil proti načelu verske svobode, se večkrat "izkazal" z nejasnim odnosom do judovstva in ga popeljal v bližino nekaterih sumljivih skrajno desničarskih gibanj.

V svojem nezaupanju do rimske kurije Pavla VI. (ki ga je sicer drugače kot sedisvakacionisti vselej priznaval za pontifeksa in menda celo dobil nekaj glasov na prvem konklavu leta 1978) je Lefebvre kmalu začel vleči sporne poteze. Od svojega dolgoletnega znanca, fribourškega škofa François Charrièreja, je sicer dobil dovoljenje, da v zasebnih prostorih v Fribourgu v Švici ustanovi mednarodni konvikt sv. Pija X. za študente teologije, ki je 1. novembra 1970 prerasel v Duhovniško bratovščino sv. Pija X. s sedežem v kraju Ecône v švicarskem kantonu Valais v škofiji Sion. Zapletlo pa se je, ker Lefebvre svojim izobraževalnim ustanovam ni uredil statusa zno-

traj Katoliške cerkve in je od vsega začetka duhovnike posvečeval brez dovoljenja krajevnih ordinarijev.⁷ Posledično je novi fribourški škof Pierre Mamie leta 1975 njegovi bratovščini odvzel dovoljenje, ki ga je izdal njegov predhodnik. Ker se Lefebvre ni odzval pozivom, naj preneha s samovoljnimi duhovniškimi posvečevanji, mu je Apostolski sedež leta 1976 izrekel *suspensio a divinis*. Nadškof se je sicer vseskozi delal, kot da rimskih ukrepov ni, vendar je s tem vsaj posredno – še bolj pa s svojimi napadi na koncil, vodstvo Cerkve in demokratične pridobitve – škodil vsem tistim, ki so si prizadevali za ohranjanje tridentinskih bogoslužnih izročil.

Kot rečeno, je njegova vse izraziteje uporniška drža prispevala k zadržanosti papeža Pavla VI., da bi izdajal nadaljnja dovoljenja za rabo predkoncilskega obreda po zgledu tistega za Anglijo in Wales. Verjetno je prav to obdobje, ko so bili verniki, ki so se še naprej udeleževali obredov "po starem", v nekakšnem 'limbu', saj ni bilo njihovo početje ne izrecno dovoljeno ne prepovedano, največ prispevalo k žalostnemu dejstvu, da so, kot pravi kardinal Ratzinger, obveljali za znotrajcerkvene "gobavce". Kot glavna središča tradicionalističnega gibanja so se uveljavile delno ali večinsko protestantske države Nemčija, Švica, Velika Britanija in zlasti Združene države Amerike, ob njih pa še resda večinsko katoliška Francija, ki pa je bila hkrati domovina agresivnega laicizma. Za Francijo, Nemčijo in Švico je sploh značilen precejšen prepad med manjšino skrajno tradicionalistično usmerjenih katoličanov in izrazito liberalno večino.

Glavna težava lefebvrovcev in drugih tradicionalistov je vseskozi bilo tisto, kar jim utemeljeno očita motuproprij *Ecclesia Dei afflicta* Janeza Pavla II., namreč "nepopolno in protislovno pojmovanje izročila".⁸ Kljub temu je začetek pontifikata Ja-

neza Pavla II. prinesel prve korake v smeri urejanja statusa tradicionalističnih duhovnikov in vernikov znotraj Cerkve, kar lahko štejemo za začetek procesa, ki je pripeljal do njihove daljnosežne "rehabilitacije" skoraj tri desetletja pozneje. Oktobra 1984 je namreč bogoslužna kongregacija izdala dokument *Quattuor abhinc annos*, s katerim je v omejenem obsegu omogočila obhajanje maše po tridentinskem obredu. Dovoljenje je duhovniku na prošnjo določene skupine vernikov moral podeliti krajevni ordinarij, pri čemer maša načeloma ni smela biti v župnijski cerkvi. Ravno tako je lahko potekala le po izdaji misala iz leta 1962, ne pa po prejšnjih izdajah (manjše skrajne skupine so zavračale celo dokaj omejene spremembe v misalu iz časa pontifikata Pija XII. In Janeza XXIII.).

Zdaj že precej postarani nadškof Lefebvre s svojo bratovščino seveda ni zaprosil za dovoljenje za uporabo predkoncilskih bogoslužnih knjig, saj je menil, da ga ne potrebuje. Mnoge druge skupine in posamezniki so ravnali drugače in se popolnoma integrirali nazaj v Katoliško cerkev. Obenem je Lefebvra začelo skrbeti, da bo tradicionalistična skupnost po njegovi smrti ostala brez škofov. Zato je začel pripravo na posvetitev svojih naslednikov. Ko se je to razvedelo, si je Vatikan močno prizadeval za sporazum s trmastim Francozom.⁹ 5. maja 1988 je bil došežen celo dogovor med Lefebvrom in kardinalom Ratzingerjem, po katerem naj bi se Pijeva bratovščina popolnoma vključila v strukturo Cerkve kot družba apostolskega življenja, omenjena pa je bila hkrati možnost, da dobi svojega škofa.¹⁰ Vendar je nadškof nemoteno nadaljeval s pripravami na škofovsko posvečenje, do katerega je prišlo 30. junija 1988 v Ecônu. Prihodnost svoje bratovščine je pri tem zavaroval s posvetitvijo kar štirih novih škofov, med njimi razvpitega Richarda Williamsona, anglikanskega konvertita, in

sedanjega predstojnika bratovščine Bernarda Fellayja.

Izobčenju štirih novoposvečenih škofov in obeh posvečevalcev – ob Lefebvru se je posvetitve udeležil še brazilski škof Antonio de Castro Mayer – je sledila objava že omenjenega motuproprija *Ecclesia Dei adflicta*, v katerem je papež pozval dotedanje Lefebvrove privrženice, naj se odvrnejo od napačne nadškofove poti, obenem pa jim je obljubil širokogrudno uporabo določil dokumenta *Quattuor abhinc annos*. Za s tradicionalisti povezana vprašanja je ustanovil celo posebno komisijo, po začetnih besedah svojega motuproprija imenovano *Ecclesia Dei*. Slednja je od leta 2009 del kongregacije za verski nauk.

Najotipljivejši uspeh papeževega poziva je bila odcepitev večje skupine dotedanjih Lefebrovih zagovornikov od FSSPX in ustanovitve nove Duhovniške bratovščine sv. Petra (FSSP), ki že z imenom nakazuje svojo zvestobo Petrovemu nasledniku. Čeprav po številu duhovnikov še ne dosega matične skupnosti, ji trenutno pripada 223 duhovnikov, 8 diakonov in 145 semeniščnikov.¹¹ Bratovščina za povrh vzdržuje še dve semenišči, eno v Evropi (v nemškem Wigratzbadu) in drugo v ZDA (v Dentonu). Razen FSSP, ki v skladu z določili *Quattuor abhinc annos* svojim članom načeloma dovoljuje tudi obhajanje maše po misalu Pavla VI., je od 1988 do danes nastalo še več skupnosti, katerih udje mašujejo samo po stari ali po obeh oblikah rimskega obreda. Leta 2008 se je denimo k staremu bogoslužju vrnil nemški trapistovski samostan v Mariawaldu.¹²

IV

Motuproprij *Summorum pontificum* je gotovo izraz papeževe želje, da bi neko precej na rob odrinjeno manjšino bolje vključil v vesoljno Cerkev. Toda njena dolgotrajna izoliranost, posledica dolga leta neurejenega sta-

tusa in samovoljnih odločitev ter arhaičnih pogledov nekaterih voditeljev tradicionalističnega gibanja, je naredila svoje. Na obeh straneh je še vedno precej nezaupanja in nestrpnosti, kot dokazujejo na eni strani napadi na *Summorum pontificum* in neutemeljeno širjenje strahu pred poplavo maš "po starem", na drugi strani pa precej mlačen odziv Pijeve bratovščine na Benediktovo gesto dobre volje, s katero je, čeprav je moral vzeti v zakup veliko kritik na svoj račun, preklical izobčenje iz leta 1988. Hkrati je verjetno potrebno povedati, da je izboljšanje položaja tridentinske maše kot "izredne oblike" rimskega obreda poslej nujno bode v oči in bo morda kakkega tradicionalistom manj naklonjenega cerkvenega poglavarja v prihodnje zamikalo to dvojnost dokončno odpraviti. Trenutno sicer nič ne kaže na to, saj se je po motupropriju že veliko škofov opogumilo in darovalo tridentinsko pontifikalno mašo (med njimi je bil večkrat tudi slovenski kardinal Rode).

Na Slovenskem ponekod živahno dogajanje odmeva le skromno. Ker so starejše generacije prevlado latinščine v bogoslužju in z njo stari obred po vsem videzu dojemale kot veliko breme, so z njima povezane tradicije na hitro in z veseljem pometle iz naših cerkva. Pomnikov, da je še v sorazmerno bližnji preteklosti maša potekala drugače in v drugačnem jeziku, je sorazmerno malo. Kdor se pri nas želi seznaniti z bogato dediš-

čino, o kateri v *Summorum pontificum* govori Benedikt XVI., še bolj kot kje drugje vstopa v tako rekoč potopljeni svet.

1. Prim. Aleš Maver, Dolgi rekviem za cerkveno latinščino, v: *Keria* 11 (2009)/1, 131-135.
2. Čeprav pogledi na tovrstno prizadevanje niti na Slovenskem niso bili vedno enotnega predznaka. Davna Schönleben in Valvazor sta si denimo dajala precej truda z dokazovanjem, da papež pač ni širokogrudno podpiral Konstantinove in Metodove akcije za slovanski jezik v liturgiji.
3. Kot zgled navajam le sicer duhovito kolumno Ervina Hladnika Milharčiča Ubi imperium loginquum est, v: *Dnevnik*, 12. 7. 2007, ki pa že z napačnim naslovom kaže, da je problematika, o kateri piše, za kolumnista precejšnja španska vas.
4. Če ne štejemo brazilske škofije Campos do Goytacazes, ki ni takoj sprejela liturgične prenove.
5. O Lefebvru gl. kratko Stephan Haering, Die Pius-Bruderschaft, ihre Bischöfe und das Kirchenrecht, v: Wolfgang Beinert (ur.), *Vatikan und Pius-Brüder: Anatomie einer Krise*, Freiburg-Basel-Wien 2009, predvsem 78-80.
6. Primerom pravega uničevanja cerkvene opreme po koncilu, ki jih navaja Martin Mosebach, *Häresie der Formlosigkeit: Die römische Liturgie und ihr Feind*, München 2007, passim, bi bilo mogoče dodati marsikaterga iz slovenskega prostora.
7. Prim. Stephan Haering, o. c., 81.
8. Motuproprij *Ecclesia Dei adflicta* (2. 7. 1988) 4.
9. Prim. *Ecclesia Dei adflicta* 2.
10. Stephan Haering, o. c., 85.
11. <http://www.fssp.org/de/chiffres.htm> (pridobljeno 4. 12. 2010).
12. <http://kloster-mariawald.de/view.php?nid=177> (pridobljeno 4. 12. 2010).